

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 6, Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1

Mart/March-2025

Kur'ân'ı Kerîm'de İletişim Ahlâkı

Communication Ethics in the Holy Quran

Reşit ÖZER

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı
Dr. Ministry of National Education
Ağrı / TÜRKİYE

resitozer34@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0247-9882>

Atıf / Citation: Özer, R. (2025). Kur'ân'ı Kerîm'de İletişim Ahlâkı. Genç Mütefekkirler Dergisi. 6 (1), 212-237.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.14995688>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 02.02.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 09.03.2025

Sayfa Aralığı/ Page Range:212-237

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

Kur'ân'ı Kerîm'in iletişim ahlâkına verdiği önem, bireylerin hem manevî hem de sosyal yaşamlarında huzur ve düzenin temini için kritik bir rol oynar. Kur'an'daki bu öğütler, sadece bireysel düzeyde değil toplumsal yapının korunması ve güçlenmesi için de evrensel bir rehber niteliğindedir. Kur'an'ın sunduğu iletişim ahlâkı ilkeleri arasında; doğru söz, dürüstlük, adalet, nezaket, sabır ve yapıcı bir tutum öne çıkar. Bu ilkeler, hem bireysel huzurun hem de toplumsal barışın temelini oluşturur. Doğru sözlü ve nazik bir iletişim dili, insanlar arasında güven duygusunu artırırken yanlış bilgi, dedikodu ve iftira gibi olumsuz davranışlar ise güven ve toplumsal huzuru zedeler. İletişimde adalet ve empati/duygudaşlık, muhatabın duygularına ve haklarına saygı göstermeyi içerirken, sabır ve öfkeyi kontrol etme erdemi, çatışmaları önler ve daha yapıcı bir yaklaşım benimsemeyi sağlar. Güzel üslup ile konuşmak ve insanlara değer vermek, toplumsal bağların güçlenmesine katkıda bulunur. Kur'ân'ı Kerîm'in iletişim ahlâkına ilişkin öğretileri, her çağda geçerli olan evrensel değerlerdir. Bu ilkeler, bireylerin Allah ile ilişkilerini sağlamlaştırdığı gibi, toplumların da huzurlu ve güvenli bir yapıya kavuşmasına vesile olur. Kur'an'ın rehberliğinde, insanlar arasındaki ilişkiler sağlıklı, yapıcı ve faydalı bir niteliğe bürünür; böylelikle bireysel ve toplumsal barış temin edilir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, İletişim, Ahlâk, Nezaket.

ABSTRACT

The importance that the Quran gives to communication ethics plays a critical role in ensuring peace and order in both the spiritual and social lives of individuals. These advices in the Quran are not only at the individual level, but also a universal guide for the protection and strengthening of the social structure. Among the communication ethics principles offered by the Quran; truthful speech, honesty, justice, kindness, patience and a constructive attitude stand out. These principles form the basis of both individual peace and social peace. While a truthful and polite communication language increases the sense of trust between people, negative behaviors such as misinformation, gossip and slander damage trust and social peace. Justice and empathy in communication include respecting the feelings and rights of the interlocutor, while patience and the virtue of controlling anger prevent conflicts and enable a more constructive approach. Speaking with a beautiful style and valuing people contribute to the strengthening of social ties. The teachings of the Quran regarding communication ethics are universal values that are valid in every age. These principles strengthen the relationship between individuals and Allah, and also help societies to attain a peaceful and secure structure. Under the guidance of the Quran, relationships between people become healthy, constructive and beneficial, thus ensuring individual and social peace.

Key Words: Tafsir, Quran, Communication, Morality, Kindness.

GİRİŞ

İletişim, insanın toplumsal hayatını sürdürebilmesi ve diğer insanlarla anlamlı ilişkiler kurabilmesi için hayati öneme sahiptir. Kur'an'ı Kerim, insanlara sadece inanç ve ibadetler konusunda değil aynı zamanda sosyal hayatlarında nasıl iletişim kurmaları gerektiğine dair de temel ilkeler sunar. İletişim ahlâkı, insanların birbirleri ile sağlıklı ve etkili bir şekilde iletişim kurabilmelerine yönelik dini öğretilerle şekillenen bir kavramdır. Bu makalede, Kur'an'ı Kerim'deki iletişim ahlâkı, temel prensipler, sosyal ilişkilerdeki rolü ve bireysel tutumlar açısından incelenecektir.

Kur'an'ı Kerim'de iletişim ahlâkı üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu konudaki önemli bazı eserlere değinmekte yarar görülmektedir: *“Kur'an ve Sünnette Empatik Yaklaşımın Yeri”*, bu çalışma, Kur'an ve sünnette empati kavramının nasıl ele alındığını, empatik ifadelerin din psikolojisi perspektifinden nasıl değerlendirildiğini inceler (Emsal, Şentürk, 2021, 77-92). *“Kur'an'da İletişim Dili”*, Kur'an'ın iletişim dili ve kullanılan dil formları üzerine odaklanır. Bu çalışma, Kur'an'ın iletişim süreçlerindeki dil kullanımını analiz etmektedir (Gümrükçüoğlu, 2011, 1-232). *“İletişim Çağındaki İletişimsizlik Problemine İlâhî Bir Çözüm: Kur'an'da İletişim İlkeleri ve Konuşma Adabı”*, bu makale, modern iletişim çağında yaşanan iletişimsizlik sorunlarına Kur'an perspektifinden çözüm önerileri sunar ve Kur'an'daki iletişim ilkelerini ele alır (Denizer, 2019, 287-300). *“Kur'an'da İç İletişim”*, bu çalışması, Kur'an'da iç iletişim kavramını ve insanın kendi iç dünyası ile olan iletişimini inceler. Bu bağlamda, kişinin kendisi ile olan iletişiminin önemi vurgulanır (Eren, 2012, 52; Sadan, 2023, 1690-1712). *“Bakara Suresi Bağlamında Kur'an-ı Kerim'deki İletişim Esasları”*, bu çalışma, Bakara Suresi'ndeki âyetler üzerinden Kur'an'ın iletişim ilkelerini ve yöntemlerini analiz eder. Çalışma, sûredeki karşılıklı konuşmaları ve iletişimle ilgili ilke ve metotları tespit etmektedir (Özokudan, 2018, 5-93). *“Kur'an Mesajları Bağlamında 'Aile İçi İletişim': Sistemik ve Niceliksel Bir Analiz”*, bu makale, Kur'an'da aile içi iletişime dair mesajları sistemik ve niceliksel olarak analiz eder. Araştırma, eş ve çocuklarla iletişime ilişkin Kur'an'daki mesaj içeriklerini incelemektedir (Sevinç, Gülsünler, 2021, 1039-1067). *“Kur'an-ı Kerim'de 'Ey İnsanlar' Hitabı ile Başlayan Ayetlerin Din Eğitimi ve Dinî İletişim Açısından Tahlili”*, Kur'an'da “Ey İnsanlar” hitabıyla başlayan âyetlerin iletişim dili ve din eğitimi açısından analizini yapar. Çalışma, bu âyetlerin dinî iletişim yönünü tahlil etmektedir (Doğan, 2024, 9-232).

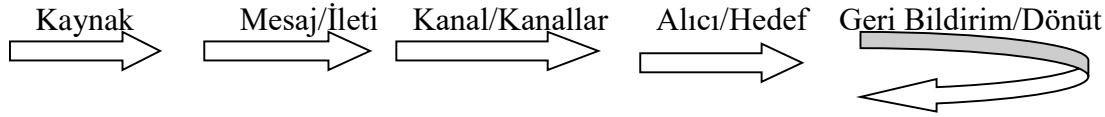
Bu çalışmalar, Kur'ân'ı Kerîm'de iletişimin farklı boyutlarını ele alarak, İslam'ın iletişim konusundaki prensiplerini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada ise Kur'an'ın iletişim ahlâkına yönelik tavsiye ve örnekliği üzerinde durulmakta ve tahliller yapılmaktadır.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1. İletişim

İletişim, genel anlamda, kaynak (gönderici) ile hedef (alıcı) arasında mesajın aktarılma sürecidir (Cebeci, 2015, 27-30; Cüceloğlu, 1998, 68; Sadan, 2023, 1693). İletişim, bir düşüncenin, duygunun, bilginin veya mesajın bir kişi ya da grup tarafından başka bir kişi ya da gruba aktarılmasıdır (Yılmaz, 2016,109). Bu süreç, sözlü ya da sözsüz yollarla gerçekleşebilir. İnsanlar arasında anlamlı bir bağ kurar. İletişim, bireyler arasındaki etkileşimi sağlayarak, anlayış, bilgi paylaşımı, duygusal bağ kurma ve sosyal etkileşim gibi önemli işlevleri yerine getirir (Doğan, 2024, 15-16; Gümrükçüoğlu, 2011, 12-14; Sadan, 2023, 1693-1694).

İletişimin temel bileşenleri şunlardır:

Gönderen (Kaynak): Mesajı ileten kişi ya da grubun, alıcı konumundaki birey ya da bireylere anlamlı iletileri; seçme, düşünme ve yorumlama süreçlerini belirleyerek, iletilerini sözlü veya sözsüz olarak işaretler veya simgeler aracılığı ile alıcı konumundakine aktaran kişidir (Cebeci, 2015, 34; Doğan, 2024, 48; Kurt, 2016).

Mesaj/ileti: İletişim sürecinde gönderenin hedefe iletmek istediği bilgi, duygu ya da düşüncedir. Kaynak ve hedef arasındaki, kaynağın ürettiği sözel, görsel, işitsel ve davranışsal her türlü fiziki alış-veriş ürünüdür (Cebeci, 2015, 35; Doğan, 2024, 50; Kurt, 2016, 16; Yılmaz, 2016, 140).

Kanallar/iletişim ağı: Mesajın iletildiği yol ya da araç (sözlü, yazılı, görsel, beden dili, vb.) iletinin aktarılmak istenen mesaja uygun bir araç seçilerek işaret haline dönüştürülüp belirlenen ağ üzerinden tasarlanıp gönderilmesi aşamasıdır. İletişim araçları “sözlü veya yazılı haber alma imkânını sağlayan teknik araçların” tümünü kapsamaktadır (Cebeci, 2015, 35; Doğan, 2024, 51; Kurt, 2016, 16; Yılmaz, 2016, 140).

Alıcı/hedef: İletinin yöneltildiği kişi, grup ya da kitledir. Kaynaktan gelen mesajları açan, yorumlayan ve kendisi de kaynağa geri bildirim vermek üzere bir mesaj üreten kişi ya da insan topluluğudur (Cebeci, 2015, 37; Doğan, 2024, 52; Kurt, 2016, 16; Yılmaz, 2016, 140)

Geri Bildirim/dönüt: Alıcının verdiği tepki ya da yanıt, iletişimin devamını sağlar. İletişimde kaynak biriminin gönderdiği mesajı, hedef birimindeki kişide bıraktığı etkinin tepkilerini alma aşamasıdır. Bu aşama, iletişim sürecinin temel öğelerinden birisidir. Kaynak ve hedef arasında ileti alış-verişinin akabinde mesajın nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığını bildirme evresi olarak da tanımlanabilir. Gelişmiş iletişim yeterliliği için geri bildirim evresinin aktif olarak kullanılıyor olması daha güvenilir bir zeminde iletişim etkinliğinin sağlandığını gösterir (Cebeci, 2015, 264; Doğan, 2024, 53; Kurt, 2016, 16; Yılmaz, 2016, 140).

İletişim her şeyden önce insanın kendini bir insan olarak gerçekleştirme ve sosyal süreçlere girmesi bakımından önemlidir. İletişim sayesinde insanlar düşüncelerindeki kavram ve fikirleri açığa vurma, onları paylaşma ve değerlendirme olanağına sahip olmaktadır. Başkalarını etkileme ve onlardan etkilenme, yararlanma, yararlı olma ve bir başarı gösterme, iletişim sayesinde mümkün olmaktadır (Gümrükçüoğlu, 2011, 16).

İletişim, sadece dil aracılığıyla değil beden dili, mimikler, jestler, göz teması, ses tonu gibi sözsüz ifadelerle de gerçekleşebilir (Eren, 2012, 12-149). Ayrıca, bireysel ya da toplumsal düzeyde bilgi aktarımını, empati kurmayı, soruları yanıtlamayı, sorunları çözmeyi ve ilişkileri geliştirmeyi içerir. İletişim, insanların düşüncelerini ve duygularını paylaşmalarına olanak tanıırken, doğru ve etkili iletişim, sağlıklı ilişkilerin kurulmasına ve sürdürülebilmesine yardımcı olur.

1.2.Ahlâk

Ahlâk, hulk kelimesinin çoğuludur. Hulk, tabiat, huy ve seciye demektir (İbn Manzûr, 1988, 10/86; Akseki, 2016, 26). Kur'ân'ı Kerîm'de ahlâk kelimesi yer almamakla birlikte, biri "âdet ve gelenek", diğeri de "ahlâk" mânasında olmak üzere iki yerde (eş-Şuarâ, 26/137; el-Kalem, 68/4) ahlâkın tekili olan "خلق" hulk kelimesi geçmektedir. Ayrıca pek çok âyette yer alan amel teriminin alanı ahlâkî davranışları da içine alacak şekilde geniş tutulmuştur (Çağrı, 1989, 2/2). Müfessirler, Şuarâ Sûresi 137. âyette "yol" anlamında tercüme ettiğimiz huluk kelimesindeki kıraat farkını da dikkate alarak âyetten

kastedilenin ne olduğu hakkında farklı yorumlarda bulunmuşlardır (Taberî, 2001, 19/97-98; İbn Âşûr, 1984, 19/172-174; Karaman vd., 2012, 4/165).

Belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan bireylerin, birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ve ilkelerinin toplamı şeklinde tanımlanmaktadır (Akarsu, 1998, 18). Ahlâk, bireylerin ve toplumların doğruyu, iyiyi, güzel olanı tercih etmeleri ve kötü, yanlış olan şeylerden kaçınmaları ile ilgili bir davranış ve değerler sistemidir. Ahlâk, insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde, toplumda barışın, düzenin ve huzurun sağlanmasına yardımcı olan kurallar, ilkeler ve normlardır. Dolayısıyla ahlâk, sadece bireysel davranışları değil aynı zamanda toplumsal ilişkilerde de önemli bir rol oynar.

Kur'an ve sünnette Allah'ı en yüksek derecede sevmek (el-Bakara, 2/165) O'nun hoşnutluğuna lâıyk olmak ve O'ndan hoşnut olmak (el-Mâide, 5/119) temel ahlâkî motif olarak gösterilmiştir. Doğru inanç ve temiz yaşayışın en yüksek gayesinin Allah rızası olduğu vurgulanmıştır (et-Tevbe, 9/72; el-Hadîd, 57/27). Ahlâk, farklı kültürlerde ve toplumlarda zaman içinde şekillenmiş olan değerler, inançlar ve öğretilerle de bağlantılıdır. İnsanlar ahlâkî değerler aracılığı ile neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlamaya çalışır ve yaşamlarını bu doğrultuda sürdürürler.

Ahlâkın başlıca unsurları olan doğruluk; düşüncenin gerçekte uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olmasıdır (Akarsu, 1998, 58). İnsanın dürüst olması, yalan söylememesi ve sahtekârlıktan uzak bir yaşam sürmesidir (Hökelekli, 2013, 163). Adalet; doğrunun, hakkın korunması doğru olmanın özbelitisidir (Akarsu, 1998, 17; Bertrand, 2001, 164-165). Dolayısıyla herkesin hakkını savunmak, eşitlik ve denge içinde davranmadır (Hökelekli, 2013, 187). Merhamet; başkalarına karşı empati duymak, acı çekenlere yardım etmedir (Hökelekli, 2013, 187). Saygı; insanların haklarına, değerlerine ve fikirlerine saygı göstermektir (Hökelekli, 2013, 187). İyi niyet, kişinin diğerlerine zarar vermemek ve iyilik yapmak için çaba sarf etmesi; sorumluluk, kişinin yaptıklarının ve söylediklerinin sonuçları ile yüzleşmesi ve bunları kabul etmesidir (Hökelekli, 2013, 57; Tan, 2024, 77-78).

Ahlâk, felsefî anlamda genellikle etik olarak da adlandırılır ve bireylerin moral değerleri ile ilgili düşünsel bir disiplindir (Yaran, 2010, 11). İslam ahlâkının temellerini ise Kur'an'ı Kerim'in emir ve yasakları, bunun yanı sıra Hz. Peygamberin uygulamaları yani

sünneti oluşturmaktadır. Hz. Peygamberin üstün bir ahlâka sahip olması (el-Kalem, 68/4) yani emin, güvenilir, yardımsever, dürüst ve erdemli olması Müslümanlara en önemli örnektir (el-Ahzâb, 33/21). Hz. Peygamber'in sahip olduğu Kur'an ahlâkıdır. Nitekim Hz. Âişe bir soru münasebeti ile Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'an ahlâkı olduğunu belirtmiş, (Müslim, "Müsâfirîn", 139) kendisi de güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini ifade buyurmuştur (Muvatta', "Hüsni'l-huluk", 8). Bu açıklamalar, Hz. Peygamber'in, müşriklerin iddia ettiği gibi mecnun (et-Tekvîr, 81/22) değil aksine Allah'ın lütfuna mazhar olmuş yüksek bir şahsiyete ve üstün bir ahlâka sahip, her yönüyle mükemmel, insanlık için örnek bir önder ve güvenilir bir rehber olduğunu gösterir (Karaman vd., 2012, 5/429-430).

Günümüzde İslam âlim ve filozofları, İslam ahlâkını; geleneksel ahlâk, felsefî ahlâk, tasavvufî ahlâk, kelimî ahlâk ve fikhî ahlâk olarak beşe ayırmıştır. Batı dünyasının benimsediği metaetik ahlâk, İslam dünyasındaki kelimî ve felsefî ahlâka benzerlik göstermektedir. Bir diğer batı ahlâk alanı olan normatif etik ise, İslam dünyasında geleneksel ve tasavvufî ahlâka benzerlik göstermektedir. Batı dünyasının uygulamalı etik alanı ise İslami fıkıh ahlâkının konusuyla benzerlik göstermektedir (Yaran, 2010, 43-57). Her toplumun, kültürün veya dinin kendi ahlâkî kuralları olabilir. Ancak temel olarak ahlâk, insanların birbirlerine karşı olan sorumluluklarını, adalet anlayışlarını ve iyi olma çabalarını ifade eder.

1.3. İletişim-Ahlâk İlişkisi

İletişim ve ahlâk arasındaki ilişki, bireyler arasındaki etkileşimlerin doğru bir şekilde gerçekleşmesi için son derece önemlidir (Izutsu, t.y., 168). İletişim, insanların düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini paylaşmalarını sağlayan bir süreçtir (Sadan, 2023, 1693). Bu süreçte ahlâkî değerlere dikkat edilmesi, toplumda sağlıklı ve saygılı ilişkilerin kurulmasına olanak tanır (Kurt, 2016, 26).

İletişim ahlâkı, insanların başkaları ile doğru, dürüst ve saygılı bir şekilde iletişim kurmalarını sağlamayı amaçlar. Ahlâk, doğru ve yanlış davranışların, değerlerin ve normların belirleyicisi olduğu için, iletişimde de bu değerlerin rolü büyüktür. Ahlâklı bir iletişimde şu unsurlar ön plana çıkar:

Dürüstlük, iletişimde yalan söylemek, bilgi saklamak veya yanıltıcı ifadeler kullanmak etik dışıdır. İnsanlar birbirlerine doğru bilgi sunmalı ve dürüst olmalıdır (Cebeci, 2015,

163-165). Dürüst insan, kişisel bütünlük içerisindedir. Niyeti, düşüncesi ve duygusu davranışından kopuk değildir; bunlar tutarlı bir bütünlük gösterir (Cüceloğlu, Erdoğan, 2016, 122).

Saygı, bir kişiye, düşünüşe, eyleme ve eyleme yüksek değer vermekten doğan özel bir duygudur (Akarsu, 1998, 156). Her birey, farklı düşünce ve inançlara sahip olabilir. Ahlâklı bir iletişimde, farklılıklara saygı göstermek çok önemlidir. Karşınızdakini dinlerken önyargılardan uzak durmak, onların fikirlerini küçümsememek gerekir (Köylü, 2004, 203).

İnsanın iç iletişimine etki eden unsurlardan diğeri kişilik yapısıdır. Kişilik kişinin psikolojik, fiziksel ve zihinsel özelliklerinin dışa yansıyan izdüşümleridir ve bütün özelliklerinin toplamıdır. Doğuştan itibaren hayatı boyunca ortaya çıkan tutum, davranış ve duygulardır (Cüceloğlu, 1998, 93-98; Eren, 2012, 52). Her ne kadar insanlar arasında kişilik bakımından benzerlikler olsa da her birey farklı kişilik özelliklerine sahiptir (Sadan, 2023, 1693).

Empati, karşınızdaki kişinin duygusal durumunu anlamaya çalışmak, empatik bir iletişim kurmak, insan ilişkilerinde ahlâkî bir değer olarak kabul edilir. Başkalarının duygularını göz önünde bulundurarak iletişimde bulunmak yani başkasının gözüyle görmek, başkasının bakış tarzını anlamak (Cüceloğlu, 2016, 121) insan haklarına ve özgürlüklerine saygıyı ifade eder.

Şeffaflık, iletişimde şeffaflık, karşılıklı güvenin temeli olmaktadır. İnsanların birbiriyle açık ve net bir şekilde konuşması, yanlış anlamaların ve çatışmaların önüne geçer (Köylü, 2004, 207).

Sorumluluk, insanlar, iletişimde verdikleri mesajların ve söylediklerinin sorumluluğunu taşımalıdır. Bu, hem doğru bilgi aktarmayı hem de başka insanlara zarar vermemeyi içerir (Kurt, 2016, 21-22).

Mükerrem bir varlık olarak yaratılan insan (el-İsrâ, 17/70) kalp, akıl ve ruhtaki latif cevherlerini yani gönül dilinin güzelliğini en yetkin şekilde kullanırsa, daha samimi, içten, ilham veren ve ruha hitap eden etkili bir iletişim becerisine de sahip olacaktır (Eren, 2012, 84-149). İnsanın özü, sözüne ve kullandığı dile sirayet eder. Sözdence, sözün istikâmetinin belirleyicisi olarak kişinin özünde var olan cevherler çokça elzemdir (Eren, 2012, 89-90). Nitekim insan varlığını, özü üzere devam ettirebilir. İnsan ilişkileri, aynı

zamanda kişinin ahlâk ve karakteri üzerine inşa edilir. Bireyin özünde var olan ne ise anlayışı, kavrayışı ve iletişimi de o hal üzere olacaktır (Doğan, 2024, 28).

İletişim, bir toplumsal bağ kurma aracı olarak, bireylerin ahlâkî değerler doğrultusunda hareket etmelerini gerektirir. Ahlâkî olmayan iletişim, insanlar arasında güveni sarsar, ilişkileri bozar ve toplumsal huzuru tehdit eder. Ahlâkî bir yaklaşım, toplumda karşılıklı anlayış, hoşgörü ve sağlıklı ilişkilerin inşa edilmesine yardımcı olur. Dolayısıyla iletişim ve ahlâk birbirini tamamlayan iki unsurdur. İletişim, ahlâkî değerler doğrultusunda yapıldığında, insanlar arasında güveni, saygıyı ve işbirliğini pekiştirir.

2. Kur'ân'ı Kerîm'de İletişim Ahlâkının Temel Prensipleri

Kur'ân-ı Kerîm, insanlara iletişimde nelere dikkat etmeleri gerektiğini âyetlerde farklı hitap ve önerilerle bildirir (el-Hucurât, 49/13; Gümrükçüoğlu, 2011, 44). Bu prensipler, sağlıklı ve ahlâkî bir iletişim kurmanın temellerini oluşturur. İlâhi metnin önerdiği iletişimin başlıca prensipleri şunlardır:

Doğruluk, Kur'an, doğruyu söylemenin ve doğru bilgi paylaşmanın önemini vurgulamaktadır. Yalan söylemek ve iftira atmak, iletişimde ciddi bir ahlâkî bozulma anlamına gelir (el-Hucurât, 49/6). Bundan dolayı âyeti kerime haberlerin doğruluğunu teyit etmeden hareket edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun yanında acele kararların yanlış sonuçlara, hatta pişmanlıklara yol açabileceğine dikkati çeker (Karaman vd., 2012, 5/89-90; Köylü, 2004, 201).

Güzel söz, insanlara karşı nazik ve yumuşak bir dil kullanmak, iletişimin temel unsurlarından biridir. Kur'an, kötü ve sert dil kullanmaktan kaçınılmasını öğütler (el-Fussilet, 41/34). Nitekim Zemahşerî (ö. 538/1144), kötülüğün en güzel davranış ile savılmasını şöyle açıklar: “Biri sana kötülük ettiğinde onu affetmen bir iyiliktir; ama bundan da iyi olanı, onun sana yaptığı kötülüğe iyilikle karşılık vermendir. Eğer bunu yaparsan amansız düşmanın sıcak bir dost haline gelir.” (Zemahşerî, 1987, 4/200; Karaman vd., 2012, 4/708-710).

Sabır, iletişimde sabırlı olmak, karşılıklı anlayış ve hoşgörü oluşturur. Kur'an, insanlara birbirlerinin farklılıklarına saygı göstermeyi ve sabırlı olmayı hatırlatır (Âl-i İmrân, 3/159). Kaba ve katı kalpli bir kimse (bazı iyi erdemlere sahip olsa da) muhataplarında nefret uyandırır. İnsanlar böyle bir kimseyi dinlemek istemezler veya onun arkadaşlığına

katlanamazlar. İslâm gibi evrensel bir mesaj getiren, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan (Enbiyâ, 21/107) ve yüce bir ahlâk üzere bulunduğunu bildirilen (el-Kalem, 68/4) bir Peygamber'in bu kötü vasıfları taşıması düşünülemez (Karaman vd., 2012, 1/700-705).

Empati, insanların birbirini anlaması, iletişimin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için önemlidir. Kur'an, başkalarının duygularına ve durumlarına empati ile yaklaşmayı öğütler (et-Tevbe, 9/128). Hz. Muhammed (s.a.v.) bir insan olarak içimizden biridir. Fakat Cenâb-ı Allah onu vahiy alma ve peygamberlerin sonuncusu olma mertebesi ile onurlandırmıştır. Başka bir âyette "bütün varlıklar için rahmet" olarak nitelenen (Enbiyâ, 21/107) Resûl-i Ekrem'in müminlere karşı tutumuna ve hissiyatına ağırlık verilen Tevbe Sûresi 128. âyette o, Allah Teâlâ'nın iki güzel ismi ile, raûf ve rahîm olarak nitelenmiştir (et-Tevbe, 9/128). Raûf "çok şefkatli", rahîm "çok merhametli" demektir (Karaman vd., 2012, 3/78).

İyi Niyet ve Güvenli İletişim, Kur'an, insanlara iletişimde daima iyi niyetli olmalarını ve güvenli, samimi bir ortam yaratmalarını öğütler (el-Hucurât, 49/11; Hökelekli, 2013, 15-336). Araştırmadan inanıp hüküm vermek, mâsum insanlar hakkında kötü kanaate sahip olmak ve kötü davranışta bulunmak, haksızlıklar karşısında pasif kalmak, hakkın yerini bulması ve adaletin gerçekleşmesi için çaba harcamamak gibi toplumda barışı, düzeni, birlik ve beraberliği, kardeşçe dayanışmayı olumsuz etkileyen davranışlardan birkaçına yukarıda geçen Hucurât 11. âyette temas edilmişti. Aynı sonuçları doğuran ve öteden beri topluluklar içinde çokça görülen bazı hatalara da bu ve sonraki iki âyette, bazı uyarılarla birlikte yer verilmişti (Karaman vd., 2012, 5/94-95).

Kur'an'ın iletişimle ilgili sunduğu prensipler, insanlara ahlâkî bir rehber sunarak, bireyler ve toplumlar arasında sağlıklı, yapıcı ve samimi ilişkilerin temelini oluşturur. Doğruluk, güven, güzel söz, hoşgörü, empati ve iyi niyet gibi değerler, iletişimde sadece bir ahlâkî gereklilik değil aynı zamanda sosyal huzurun ve dayanışmanın anahtarıdır. Kur'an, bu prensipler ile insanlara, karşılıklı saygıya dayalı bir iletişim biçimi benimsemelerini öğütlerken, insanlık için daha iyi bir toplumsal düzenin inşasına da katkı sunmaktadır. Bu nedenle, Kur'an'ın iletişimle ilgili rehberliği, evrensel değerlere ışık tutan bir kılavuz niteliğinde olduğu görülmektedir.

3. Kur'ân'ı Kerîm'de İletişimin Toplumsal Rolü

Kur'ân'ı Kerîm, iletişimin sadece bireysel değil toplumsal düzeyde de önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedir (Âl-i İmrân, 3/104, 110; et-Tevbe, 9/71). İnsanlar arasında doğru ve sağlıklı bir iletişim, toplumun düzenini ve barışını sağlamak için gereklidir (Köylü, 2010, 167). Kur'ân'ı Kerîm, iletişimi sadece bireyler arası bir etkileşim olarak değil aynı zamanda toplumsal düzenin korunması ve geliştirilmesi açısından hayati bir unsur olarak ele alır. İnsanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam etmesi, doğru ve ahlâkî iletişimle mümkün olur. Kur'an, bireylerin hem sözlü hem de davranışsal iletişimlerinde toplumu bir arada tutan değerleri korumalarını öğütler.

Kur'an, toplumdaki bireylerin birbirleriyle uyumlu bir şekilde iletişim kurarak, islâm toplumunda birlik, kardeşlik ve dayanışma içinde olmalarını ister (el-Hucurât, 49/10). İletişim aracılığıyla doğru bilgi paylaşımı çok önemlidir. İletişim aracılığıyla insanlar doğru bilgiyi öğrenir ve paylaşarak, toplumsal bilinç gelişir (el-İsrâ, 17/36).

Toplumsal barışın tesis edilmesi sağlıklı ve doğru bir iletişim ile mümkündür. Nitekim Kur'an, iletişimin barış, güven ve adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynadığını vurgular. İnsanlar arasındaki yanlış anlaşılmaların önüne geçmek ve fitneye neden olmamak için iletişimde dikkatli olunması gerektiği ifade edilir. Ayette: *“Eğer iki mü'min topluluk birbirleriyle savaşırsa, aralarını düzeltin.”* (el-Hucurât, 49/9) buyurulmaktadır. Ayet, toplumsal barışın sağlanmasında arabuluculuğun ve yapıcı iletişimin önemine işaret eder (Mevdudî, t.y., 5/441). Kur'an, insanlar arasındaki iletişimin, toplumsal barışın korunmasına yardımcı olması gerektiğini vurgular. Yanlış anlamalar ve iletişimdeki eksiklikler toplumsal huzuru bozabilir (Mâide, 5/8).

Doğru bilgi ve haberleşme noktasında Kur'an, toplumsal hayatta bilgi ve haberin doğruluğuna özel bir önem verir. Yalan haber ve iftiraların toplumda kargaşa ve güvensizlik yaratabileceği belirtilmiştir. Nitekim âyette: *“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse, onu araştırın; yoksa bilmeden bir topluluğa zarar verirsiniz ve sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”* (el-Hucurât, 49/6) buyurulmuştur. Bu âyet, bilgi kirliliğinin önüne geçmek ve toplumda doğru bilgilendirme sağlamak adına iletişimde sorumluluk bilincini teşvik eder (Mevdudî, t.y., 5/438).

İlahi metin, iletişimde empati ve hoşgörünün toplumsal rolüne değinir. Zira Empati ve hoşgörü, iletişimde sosyal bağları güçlendiren önemli değerlerdir. Kur'an, bireylerin

farklılıklarına rağmen bir arada yaşamalarını sağlayacak bir anlayış ve hoşgörü kültürünü benimsemelerini öğütler. Ayette: *“Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanıyıp kaynaşasınız diye sizi halklar ve kabileler yaptık.”* (el-Hucurât, 49/13) buyurulmaktadır. Bu âyet, toplumsal iletişimde farklılıkların bir zenginlik olarak görülmesi gerektiğini vurgular (Mevdudî, t.y., 5/458-459; Köylü, 2004, 206).

Toplumda olumsuz iletişim sonucu fitne ve fesattın çıkabileceği hususu kaçınılmazdır. Kur’an, bireylerin iletişim yoluyla toplumu karıştıracak veya huzursuzluk yaratacak davranışlardan kaçınmalarını emreder. Fitne, toplumsal düzeni tehdit eden en büyük olumsuzluklardan biri olarak tanımlanır. Nitekim âyette: *“Fitne, öldürmekten daha büyüktür.”* (el-Bakara, 2/191) buyurulmuştur. Bu âyet, iletişimin toplumsal huzura zarar vermeyecek şekilde kullanılması gerektiğine işaret eder.

Toplumsal kararların alınmasında ortak akıl ve istişare yoluyla hareket edilmesi neticesinde danışma ve şûra kültürü, Kur’an’da teşvik edilir. Şûra, toplumsal ilişkilerde iletişimin etkili bir aracı olarak önem taşır. Ayette: *“Onların işleri, aralarında şûra (danışma) iledir.”* (eş-Şûrâ, 42/38) buyurulmaktadır. Bu âyet, iletişimin ortak karar alma süreçlerinde oynadığı yapıcı rolü ortaya koyar. Kur’an, toplumsal kararların alınmasında istişareyi teşvik eder (Özer, 2024, 186-190). İstişare, sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturmanın ve doğru kararlara ulaşmanın önemli bir yoludur. Bu âyet, iletişimde ortak aklın önemini vurgular (ez-Zebidî, t.y., 12/257-258; Râzî, 1999, 9/54).

Kur’an, toplumsal iletişimde adaletin gözetilmesini ve her bireyin hakkına saygı gösterilmesi hususunda adalet ve sağlanmasını emreder. İletişimde adaletli bir tutum sergilemek, bireyler arasında güvenin ve toplumsal düzenin korunmasını sağlar. Ayette: *“Adaleti ayakta tutun ve Allah için doğru şahitlik edin.”* (en-Nisâ, 4/135) şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla iletişimde adalet ve tarafsızlık, Kur’an’ın üzerinde durduğu önemli bir ahlâkî ilkedir. Özellikle şahitlik ve yargılama süreçlerinde doğruluktan ayrılmamak gerekir. İlahi metinde *“Ey iman edenler! Kendinizin, anne babanızın ve en yakınlarınızın aleyhinde bile olsa, Allah için adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun.”* (en-Nisâ, 4/135) buyurulmaktadır. Bu âyet, iletişimde hakkaniyet ve dürüstlüğün önemine işaret eder.

Başkalarına saygı gösterme ve kimseyi küçümsememe önemli bir iletişim ahlâkıdır (Cüceloğlu, 1998, 219-225). Kur’an, insanların birbirlerini küçümsememelerini ve alay

etmemelerini emreder. Bu, bireylerin onuruna saygı göstermeyi ve eşitlik bilincini güçlendirmeyi amaçlar. Ayette şöyle ifade edilmiştir: “*Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar kendilerinden daha hayırlıdır.*” (el-Hucurât, 49/11). Bu âyet, iletişimde alaycı ve küçümseyici tavırlardan kaçınmanın gerekliliğini vurgular (Çağrı, 2017, 52-57; Eren, 2012, 108; Tan, 2024, 77-78).

Kur’ân’ı Kerîm, iletişimde ahlâkî ve sosyal sorumlulukları vurgulayarak bireylerin toplumsal barışı ve güveni korumasını öğütler. Doğru bilgi aktarımı, empati, adalet ve hoşgörü gibi değerler, sağlıklı toplumsal bir yapının temellerini oluşturur. İletişim, sadece bireyler arasında değil aynı zamanda toplumun geneli üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakabilecek güçlü bir araçtır. Kur’an’ın rehberliğinde şekillenen bir iletişim anlayışı, bireyler arası ilişkileri güçlendirdiği gibi toplumsal huzurun da anahtarıdır.

4. Kur’ân’ı Kerim’de İletişimde Olumsuz Davranışlardan Kaçınma

Kur’an, iletişimdaki olumsuz davranışlara karşı da dikkati çeker ve bunlardan kaçınılması gerektiğini öğütler. Kur’ân’ı Kerîm, insan ilişkilerinde huzur, güven ve adaletin sağlanması için bireylerin iletişimde olumsuz davranışlardan uzak durmasını tembihler. Olumsuz davranışlar, bireyler arasında güvenin zedelenmesine, toplumda fitne ve huzursuzluğun yayılmasına neden olur. Bu nedenle, Kur’an, insanlara iletişimlerinde dikkat etmeleri gereken ahlâkî sınırları net bir şekilde çizer (Karaman vd., 2012, 5/272-273).

İlahi metin, hakaret içerikli sözlerin sarf edilmesini ve kötü dil kullanımını önermez. Kur’an, insanları küçük düşürmeyi ve onlara hakaret etmeyi, toplumda fitne ve fesat çıkarmayı yasaklar (el-Mücadele, 58/11). Bunun yanında iletişimde öfkenin ve şiddetin yeri yoktur. Kur’an, öfkeyi yatıştırmaya ve çatışmaları barışçıl yollarla çözmeye yönlendirir (Âl-i İmrân, 3/133).

Gıybet ve dedikodudan sakınma önemli bir iletişim ahlâkıdır. Gıybet, Kur’an’da kesin bir dille yasaklanan olumsuz bir davranıştır (Karaman vd., 2012, 5/96). Başkalarının arkasından kötü konuşmak veya kusurlarını dile getirmek, toplumsal bağları zedeler. Kur’an, gıybete “ölü kardeşinin etini yemek” gibi ağır bir benzetme ile tasvir eder. Ayette: “*Birbirinizin kusurlarını araştırmayın ve hiçbiriniz bir diğerini arkasından çekiştirmesin. Hiçbiriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!*” (el-Hucurât, 49/12) buyurulmaktadır. Başkalarının arkasından konuşmak, iftira atmak ve

gıybet yapmak, insan ilişkilerine zarar veren kötü iletişim türleridir. Kur'an, bunları yasaklar (el-Hucurât, 49/12). Hz. Peygamber kendisine, "Birisinin arkasından söylediklerimiz doğru ise, onda bu kötü nitelik varsa yine de yasak olan gıybet gerçekleşir mi?" diye soranlara: "Söylediğiniz onda varsa gıybet etmiş olursunuz, yoksa yaptığınız iftira olur" (Müslim, "Birr", 70) şeklinde buyurarak bu durumu net bir şekilde izah etmiştir. İftira atmak yalan söylemeyi tetiklediği için Kur'an'ın men ettiği olumsuz iletişim davranışlardandır. Ayette: "*Yalan sözden sakının*" (el-Hac, 22/30) şeklinde buyurulmaktadır. Nitekim yalan, bireylerin hem Allah'a hem de birbirlerine olan güvenini sarsan olumsuz davranışlardan biridir. İftira ise yalanın daha ileri bir boyutudur ve masum bireylerin haksız yere suçlanmasına yol açar. Kur'an, iftirayı büyük bir günah olarak tanımlar. Ayette: "*İftira eden, günaha dalmış olan herkese yazıklar olsun.*" (el-Câsiye, 45/7) şeklinde iftiradan sakınmayı vurgulanmaktadır.

Başka insanları küçümsemek, onlarla alay etmek ve onların değerini hafife almak, Kur'an ahlâkına tamamen aykırıdır. Bu tür davranışlar, insanlar arasındaki sevgi ve saygıyı yok eder (Eren, 2012, 108). Ayette: "*Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha hayırlıdır.*" (el-Hucurât, 49/11) buyurulmuştur (Yazır, t.y., 7/453).

Sert ve kırıcı bir üslupla konuşmak, bireyler arasındaki iletişimi zedeler. Kur'an, yumuşak bir üslubun hem bireyler hem de toplum için daha etkili ve faydalı olduğunu belirtir. Ayette: "*Firavun'a gidin, çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır ya da korkar.*" (Tâhâ, 20/43-44) buyurulmuştur (Köylü, 2004, 206).

Fitne çıkarmak, toplumu karıştıracak, insanları birbirine düşürecek söz ve davranışlar Kur'an'da kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Fitne, sadece bireyler arasında değil toplum genelinde huzursuzluğa yol açar. Ayette bu durum "*Fitne, öldürmekten daha büyüktür.*" (el-Bakara, 2/191) şeklinde ifade edilmiştir.

Kur'an'ı Kerîm, iletişimde olumsuz davranışlardan kaçınmayı bir erdem ve sorumluluk olarak görür. Gıybet, yalan, alay, sert konuşma ve fitne gibi olumsuz davranışlar, bireyler arasındaki güveni ve sevgiyi zedelerken, toplumsal huzuru da tehlikeye atar. Bunun yerine, dürüstlük, nezaket, sabır ve hoşgörüyü kurulan bir iletişim tarzı, hem bireylerin mutluluğunu hem de toplumun barışını sağlamaya katkıda bulunur. Bu ilkeler, Kur'an'ın rehberliğinde sağlıklı ve adil bir iletişim ortamı oluşturmanın temel taşlarıdır.

5. Kur'ân'ı Kerîm'de İletişimde Takınılması Gereken Bireysel Tutumlar

Bireylerin iletişimdeki tavırları, toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Kur'an, bireysel tutumların iletişime nasıl yön vereceği konusunda rehberlik eder. Özellikle iletişimde tevazu ve alçakgönüllülüğün hâkim olmasını önerir (Taberî, 2001, 19/33; Zemahşerî, 1987, 3/103). Kur'an, bireylerin kibirli ve gururlu olmamalarını, alçakgönüllü olmalarını öğütler. İletişimde tevazu, karşılıklı saygıyı artırır (el-Furkân, 25/63). İnsanların birbirini dinlemesi ve açık fikirli olması, sağlıklı bir iletişim için elzemdir. Kur'an, bu tür tutumları teşvik eder (ez-Zümer, 39/18; Köylü, 2004, 215). Râzî'ye (ö.606/1210) göre, duyulan bir söz doğru da yanlış da olabilir ve bunu ayıracak olan da aklî kanıttır. Râzî, bu âyetten yola çıkarak, aklın en iyi ve en doğru olanı ayırt etme konusundaki yetkisini iman, ibadet ve hukukî uygulamalara kadar bütün konulara genellemiştir. İnsanın her konuda aklî kanıta (hüccetü'l-akl), eleştirel düşünmeye (nazar) ve mantıksal çıkarıma (istidlâl) değer vermesi gerektiği yönünde geniş açıklamalar yapmıştır (Râzî, 1999, 26/260-262).

Kur'ân'ı Kerîm, insanların birbiri ile olan iletişiminde bireysel tutumların belirleyici bir rol oynadığını vurgular. İletişim, yalnızca sözlü etkileşimle sınırlı değildir; bireyin düşünce, davranış ve niyetleri de bu sürecin bir parçasıdır (Eren, 2012,84-149). Kur'an, insanları doğru, adil ve ahlâkî bir iletişim tarzı benimsemeye yönlendirir. Bireylerin sergilediği tutumlar, hem bireysel hem de toplumsal ilişkilerin niteliğini belirler (Köylü, 2010, 170).

Kur'an'da doğruluk ve samimiyet, iletişimde temel ilkeler arasında yer alır. İnsanların yalan söylemekten, ikiyüzlülüğten ve aldatıcı tutumlardan uzak durmaları emredilmiştir. Doğruluk, güveni artırır ve bireyler arasındaki bağları güçlendirir. Ayette bu durum: “*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.*” (el-Ahzâb, 33/70) şeklinde ifade edilmektedir.

Kur'an, bireylerin toplumu karıştıracak, huzuru bozacak söz ve davranışlardan, fitne ve fesattan uzak durmasını öğütler: “*Fitne, öldürmekten daha büyüktür.*” (el-Bakara, 2/191). Bu âyet, fitnenin toplumsal iletişimde yol açacağı zararları ifade eder.

İletişimde sabırlı ve hoşgörülü olmak, Kur'an'ın sıkça vurgu yaptığı bir erdemdir. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde hoşgörü, düşmanlıkları dahi dostluğa

çevirebilecek bir araçtır. Nitekim Kur'an'da iletişimde sabır ve hoşgörü, düşmanlıkları dostluğa çevirebilecek güçlü bir erdem olarak tanımlanmıştır. Ayette: *“Kötülüğü en güzel şekilde sav; o zaman aranızda düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost olur.”* (el-Fussilet, 41/34) buyurulmuştur. Bu âyet, olumsuzluklara olumlu bir tavırla karşılık vermenin iletişimdeki yapıcı etkisine işaret eder. Râzî'ye göre ayet bir bakıma şöyle der: *“Ey Muhammed! Sana yakışan davranış iyilik, onlara yakışan da kötülüktür. İyilikle kötülük bir olmaz; yani eğer sen iyilik yaparsan dünyada saygınlığı, âhirette de sevabı hak edersin. Onlar da kötülükleri sebebi ile bunun tersini hak ederler. Şu halde onların kötülüklerine yönelmeleri senin iyiliği sürdürmene engel olmamalıdır. Onların barbarca ve câhilce hareketlerini bütün tutumların en güzeliyle savmaya bak. Eğer onların kötü huylarına karşı sabrını ısrarla sürdürür, terbiyesizliklerine öfke ile verdikleri zararlara eza ve cefa ile karşılık vermezsen bir gün gelir onlar da kendi kötü huylarından dolayı utanır, o çirkin davranışlarını da artık terk ederler”* (Râzî, 1999, 27/126-127; Karaman vd., 2012, 4/708-710).

Kur'an, bireylerin birbirleriyle nazik, yumuşak ve kırıncı olmayan bir şekilde konuşmasını tavsiye eder. Sert ve incitici ifadeler, ilişkileri zedelerken, nazik bir dil iletişimde barışı ve anlayışı sağlar. Ayette: *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et.”* (en-Nahl, 16/125) buyurulmaktadır (Karaman vd., 2012, 3/353-354).

Başkalarını küçümsememek, aşağılamamak ve herkesin onuruna saygı göstermek Kur'an ahlâkında önemli bir yere sahiptir. Kibir ve böbürlenmek yasaklanmıştır. Ayette: *“İnsanları küçümseyip yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah, kendini beğenmişleri sevmez.”* (Lokmân, 31/18) buyurulmaktadır. Özellikle kendini beğenmişlerin, başka insanları aşağılayıcı tutumlarından seçilmiş olması ve bunların Allah sevgisinden mahrum kalacakları uyarısında bulunulması, Kur'an'ın insan onuruna verdiği değeri yansıtmaya bakımından özellikle dikkat çekicidir (Karaman vd., 2012, 4/338; Bilgiz, 2013, 177-178).

Kur'an, bireyleri fitne, dedikodu ve iftira gibi davranışlardan sakınmaya çağırır. Bu tür tutumlar, toplumsal huzuru ve bireyler arasındaki güveni zedeler. Gıybet, Kur'an'da ciddi bir günah olarak nitelendirilir ve insanlar arasındaki ilişkileri zedeleyen bir davranış olarak ele alınır. Şöyle ki âyette: *“Ey iman edenler! Birbirinizin kusurlarını araştırmayın*

ve hiçbiriniz bir diğerini arkasından çekiştirmesin. Hiçbiriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!” (el-Hucurât, 49/12) buyurulmaktadır. Bu âyet, gıybetin çirkinliğini güçlü bir benzetmeyle ortaya koyar ve insanları bundan sakınmaya çağırır (Karaman vd., 2012, 5/97-98).

Kur’ân’ı Kerîm, bireylerin iletişimde ahlâkî bir duruş sergilemesini ve tutumlarını ilahi emirlerle şekillendirmesini öğütler. Doğruluk, nezaket, sabır ve saygıya dayalı bir iletişim tarzı, bireyler arasında sevgi, güven ve anlayışı güçlendirir. Bu değerler, yalnızca bireysel ilişkileri değil aynı zamanda toplumsal düzeni koruyarak barışı tesis etmeyi hedefler. Kur’an’da öğretilen bu ilkeler, insanlığın her dönemde ihtiyaç duyduğu evrensel bir rehberdir.

Kur’ân’ı Kerîm, insanlara sadece ibadetleri ile değil aynı zamanda iletişim şekilleriyle de doğru bir yaşam sürmelerini öğütler. İletişim ahlâkı, bireysel ve toplumsal düzeyde barışın, adaletin, anlayışın ve sevginin temelini atar. Kur’an’daki iletişim prensipleri, insanları doğru, nazik ve güvenli bir iletişime teşvik eder. Bu ilkelere riâyet edilmesi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlıklı ilişkiler kurmayı mümkün kılar. İslam’da iletişim, sadece sözlü değil aynı zamanda kalpten gelen bir anlayış ve saygı ile de şekillenir. Bu, yalnızca dünya hayatında değil ahirette de insanı huzurlu kılacak bir yaşam biçimidir.

6. Kur’ân’ı Kerîm’de İletişim Ahlâkına Dair Bazı Örnekler

Kur’ân’ı Kerîm, insanları doğru ve sağlıklı bir iletişime teşvik eden pek çok ilkeler sunar. Bu ilkeler, bireyler arasındaki ilişkileri güçlendirmenin, toplumsal barışı sağlamanın ve ruhsal huzuru oluşturmanın temellerini atmaktadır. İletişimde yer alan sözcükler, hem insanın kendi iç dünyasında hem de diğerleri ile olan ilişkilerinde büyük bir rol oynar. Kur’an, insanlara güzel söz, açık söz, yumuşak ve kolaylaştırıcı söz gibi değerleri öğütleyerek, iletişimin etkili ve ahlâkî bir biçimde şekillenmesini amaçlamaktadır.

6.1. İyi ve Güzel Söz (Kavl-i Ma’ruf)

Ma’ruf sözcüğü, güzelliği akıl veya şeriat aracılığıyla bilinen her türlü fiilin adıdır (İsfehânî, 2011, 560-561). Başka bir deyişle ilahi yasaca tanınan ve onaylanan davranış olarak tanımlanmaktadır (Izutsu, t.y., 281). Kur’an, güzel ve iyi sözün önemini pek çok âyette vurgulamaktadır (Râzî, 1999, 26/260-262; ez-Zümer, 39/18; el-Bakara, 2/83; Fussilet, 41/33; el-İsrâ, 17/53; Ankebût, 29/46). İyi söz, doğru, yapıcı ve insanın kalbine

hitap eden bir sözdür. İyi söz, sadece dilde değil aynı zamanda kalpte de doğruluğu ve güzelliği barındırır. Allah, şöyle buyurur: “*İyi sayılan bir söz ve bir bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halîmdir.*” (el-Bakara, 2/263; en-Nisa, 4/5, 8). Bu âyet, güzel ve doğru sözün, Allah katında daha değerli olduğunu gösterir. İyi bir iletişimde, sözlerin kalpten gelmesi ve insanlara zarar vermemesi gerekir. Kur’an, bu tür sözleri insan ilişkilerinin temel taşı olarak sunar (Buladı, 2018, 26).

Ma’ruf kavramı, her işin ve ibadetin temelini oluşturmakta, iyilikle ve itidalle maddi ve manevi bütün işlerin hayata geçirilmesini kapsamaktadır. İlahi metinde ma’ruf, hem aklın hem de dinin/şeriâtın güzel görüp yapılmasını istediği bir eylem olarak görülmektedir (Buladı, 2018, 36).

6.2. Açık ve Seçik Söz (Kavl-i Belîğ)

Yüce Allah, Hz. Peygamber’e muhataplarına karşı etkili bir sözle hitap etmesini emretmiştir. Böylece bir yandan kendisine vahyedilen emirleri açık ve seçik olarak tebliğ ederken diğer taraftan muhataplarının duygularını harekete geçirecek ve onları, verilen mesajın tesirinde bıracaktır (Buladı, 2018, 31). Kur’an, insanların birbirlerine açık ve net bir şekilde iletişim kurmalarını teşvik eder. İletişimde belirsizlik ve ikilikten kaçınılmalıdır. Açık ve seçik söz, hem doğru anlamın aktarılmasını sağlar hem de yanlış anlamaların önüne geçer. Kur’an, bir toplulukta anlaşmazlık durumunda, açık ve net bir iletişimle çözüm bulunmasını ister. Nitekim âyette: “*Onlar, kalplerindekini Allah’ın bildiği kimselerdir. Onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara durumları hakkında tesirli söz söyle.*”(en-Nisa, 4/63) buyurulmaktadır. Buradaki âyet, insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesinde açık ve doğrudan iletişimin gerekliliğine işaret eder. Belirsiz ifadeler, yanlış anlamaları ve gereksiz kargaşaları doğurabilir. Özellikle münafıkların zâhirde inanır görünmeleri, açıkça inkâra sapmamış olmaları sebebiyle onlara karşı müslüman imişler gibi davranılması, gerçek imana kavuşmaları için kendilerine öğüt verilmesi; ârıza kalplerinde, içlerinde olduğu için oraya nüfuz edecek, orayı etkileyecek sözler söylenmesi emredilmiştir (Karaman vd., 2012, 2/89).

6.3. Yumuşak ve Tatlı Söz (Kavl-i Leyyin)

Leyyin kelimesi sözlükte “yumuşak, gevşek, kolay” anlamına gelir (Âşıkutlu, 2003, 168). Kur’an, yumuşak sözle konuşmanın önemini de vurgular. Sert ve kırıcı ifadeler,

insanlar arasındaki ilişkiyi zedelerken, yumuşak sözler barışı ve anlayışı pekiştirir. İlahi metin yumuşak davranmaya, yumuşak söz ve ifadeye büyük önem vermiştir. Birçok âyette Peygamberimizin insanlara yumuşak ve nazik bir şekilde hitap etmesi gerektiği ifade edilir (en-Nahl 16/125; Abese 1-10; Âl-i İmrân 3/159). En güzel örneklerden biri Allah'ın Hz. Musa'ya, toplumda taşkınlık gösteren (Tâhâ, 20/24, 43; en-Nâziât, 79/17), İsrailoğullarına baskı uygulayıp zulmeden, onların erkek çocuklarını öldüren (el-Bakara, 2/49; el-'Araf, 7/141), onları kendi içinde bölüp parçalayan (el-Kasas, 28/4), insanlık tarihinin en korkunç işkencelerini uygulayan, bunlarla yetinmeyip ilahlık iddia eden (el-Kasas, 28/38; en-Nâziât, 79/24), Firavuna dahi tebliğin yumuşak yapılmasını emretmesidir (Buladı, 2018, 37; Köylü, 2004, 204).

Hz. Musa ve Hz. Harun'a Firavun'a karşı nasıl davranmaları gerektiğinin bildirildiği âyette: *“(Ey Musa!) sen ve kardeşin mucizelerimle gidin; beni anmakta gevşeklik göstermeyin. İkiniz beraber Firavun'a gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.”* (Tâhâ, 20/41-44) buyurulmaktadır. Bu âyet, yumuşak ve nazik sözün, insanların kalbini yumuşatmak ve onları doğru yola çekmek için önemli bir araç olduğunu gösterir. Yumuşak söz, bireylerin birbirlerini dinlemesine ve anlamalarına yardımcı olur. Özellikle dinin tebliği görevinde başarılı olabilmek için izlenecek metodun ve kullanılacak üslûbun ne kadar önemli olduğunu ortaya koyması açısından oldukça dikkat çekicidir (Karaman vd., 2012, 3/314; Cebeci, 2015, 75-305).

6.4. Doğru ve Gerçek Söz (Kavl-i Sedîd)

Sedîd, doğru, düzgün ve isabetli olmak anlamına gelen “sedde” kökünden türemiş; itidal, doğru iş ve sağlam söz demektir (İsfehânî, 2011, 403-404). Kur'an, doğru ve gerçek sözü de büyük bir erdem olarak kabul eder. İnsanların söyledikleri sözlerin doğruluğu, kişiliklerinin de bir yansımasıdır (Eren, 2012, 87-90). Kur'an, doğruyu söylemenin ve sözüne sadık kalmanın önemini vurgular. Ayette: *“Ey iman edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve resulüne itaat ederse gerçekten büyük bir kazanç elde eder.”* (el-Ahzâb, 33/70-71) buyurulmaktadır. Kur'an, insanların her durumda doğru söz söylemelerini ve sözlerinde dürüst olmalarını emreder. Yalan söylemek, iletişim ahlâkına aykırı bir davranış olarak yasaklanmıştır. Nitekim âyette: *“Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar*

birakmış olmaları halinde onlar hakkında endişe duyacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.” (en-Nisâ, 4/9) buyurularak bu durum ifade edilmiştir. İlahi metin, kitaba inanan herkese, maddi ve manevî hayatı kapsayan bütün sözlü ve fiili işlerinde doğru ve sağlam sözü hâkim kılınmasını istemektedir. Dolayısıyla mü'min, yalan ve iftira sezilen her habere, duyuma, sözlü veya yazılı malzemeye karşı ihtiyatını ve mesafesini korumalı ve sağlam bir şekilde araştırmasını yapmalıdır (el-Hucurât, 49/6; Buladı, 2018, 42). Ayette yetimlerin hukukunun korunması hususunda etkili olsun diye hitap, insanların vicdanlarına yöneltilmiş, “Yetimleri kendi çocuklarınız olarak düşünün” denilmek istenmiştir (Karaman vd., 2012, 2/22).

Netice itibariyle Kur'an, doğru sözlülüğün Allah katında değerli bir erdem olduğunu ifade eder. Doğru söz, iletişimde güvenin temellerini atar ve kişilerin birbirlerine olan güvenini pekiştirir. Yalan söylemek, insanları yanıltmak ve aldatmak, ilişkilerde büyük zararlar oluşturur. Kur'an, doğru sözün insanın kalbine huzur getireceğini belirtir.

6.5. Kolaylaştıran ve Anlaşılır Söz (Kavl-i Meysûr)

Meysûr kelimesi, kolay ve mümkün olmak, yumuşak başlı olmak, kolaylaştırmak manalarını içeren “yeserâ” kökünden türemiştir. Kolay kılınmış herhangi bir nesne veya söze denir (İsfehânî, 2011, 891-892). Kur'an, sözlerin insanlar için kolaylaştırıcı ve anlaşılır olmasını ister. İnsanların birbirlerine anlatacakları şeylerin açık ve kolay bir şekilde ifade edilmesi, iletişimin sağlıklı olmasını sağlar. Peygamber Efendimiz de, tebliğ görevini yerine getirirken insanlara kolaylık sağlamış, onlara ağır ve karmaşık bir dil kullanmamıştır. Bu durum Kur'an'da, “*Eğer sen kendin dahi rabbinden umduğun bir lutfu beklemek durumunda (ihtiyaç içinde) olduğun için onlara ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse kendilerine yumuşak/rahatlatıcı bir söz söyle!*” (el-İsrâ, 17/28) şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre insan, yardım isteyen birine olumlu cevap verme imkânına sahip değilse ümit verici, yatıştırıcı, güzel sözler söylemeli; onu kırmamaya, gönlünü incitmemeye çalışmalı, tatlı dille mazeretini ifade etmelidir (Şevkânî, t.y., 3/250-251). Buradaki âyet, insanların anlayabileceği bir dil kullanmanın önemini vurgulamaktadır. Kolaylaştırıcı sözler, iletişimin engellerini ortadan kaldırarak, anlamın doğru bir şekilde aktarılmasını sağlar.

6.6. Latif ve İnce Söz (Kavl-i Kerîm)

Kerîm kelimesi, “yaratılıştan cömert olan, insanın şerefiyle bağdaşmayan her türlü şeyden arınmış bulunan” demektir (el-Ezherî, 2001, 10/132). Yüce Allah’ın Esmâ-î Hüsnâ’sından biri olarak da zikredilen kerîm kelimesi, çok iyilik eden, cömertçe lütuf ve ihsanda bulunan, her şeyi içinde toplayan, kıymetli şerefli, kolay ve yumuşak anlamını da içerir (el-Ezherî, 2001, 10/132-135).

Kur’an, latif ve ince bir üslup ile konuşmanın, insanları olumlu şekilde etkileyeceğini belirtir. İnce ve nazik bir dil, insanlara saygı ve sevgi göstergisidir. Bu tür bir dil, karşıdaki kişinin kalbine hitap eder ve onu içsel olarak iyiliğe yönlendirir. Kur’an, insanlara nazik ve ince bir şekilde öğüt verilmesini ister. Nitekim âyette: “*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.*” (el-İsrâ, 17/23) şeklinde izah edilmiştir.

Kur’an’da, insanlara yumuşak bir üslupla konuşulmasını ve özellikle zorlu durumlarda bile kırıcı ve sert bir dil kullanmaktan kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Bu, insanların birbirlerini anlamasını kolaylaştırır ve iletişimdeki gerginlikleri azaltır. Ayette: “*Firavun’a gidin, çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır ya da korkar.*” (Tâhâ, 20/43-44) buyurulmuştur. Bu âyet, en inatçı ve azgın bir insanla bile iletişimde nazik olmanın önemini vurgular.

İlahi metin, latif ve ince sözle konuşmanın vacibiyeti üzerinde durmuştur. Ayette: “*Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, “Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin” diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz.*” (el-Bakara, 2/83) şeklinde ifade edilerek latif ve ince sözün önemini ve bu tür bir iletişimin insanları daha çok etkilediğini göstermektedir.

Kur’an’ı Kerîm’de iletişim ahlâkına dair verilen bu örnekler, bireylerin ve toplumların huzur içinde yaşayabilmesi için rehberlik eder. Doğruluk, nezaket, sabır ve adalet gibi değerlere dayalı bir iletişim tarzı, insanlar arasında sevgi, güven ve anlayışın oluşmasını sağlar. Kur’an’ın rehberliğinde şekillenen bu ahlâk anlayışı, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda iletişimin önemini ve sorumluluğunu ortaya koyar.

SONUÇ

Kur'ân'ı Kerîm, insanlara sağlıklı ve etkili iletişim için birçok değerli ilke sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda iyi söz, doğru söz, yumuşak dil, açık ifade, kolaylaştırıcı yaklaşım ve latif bir üslup, insan ilişkilerinin temelini oluşturur. Kur'an'ın öğütleri, bireylerin birbirleriyle barış içinde yaşamalarını ve sosyal düzenin sağlanmasını hedeflemektedir. Bu ilkeleri hayata geçirmek, insanları hem dünyada hem de ahirette huzura ve başarıya götüreceği açıktır.

Kur'ân'ı Kerîm, iletişimde ahlâkı ve adaleti esas alarak bireylerin hem bireysel hem de toplumsal yaşamlarında huzur ve güven ortamı oluşturmasını sağlamaktadır. Doğruluk, dürüstlük, nezaket, sabır, hoşgörü ve saygı gibi değerler, sağlıklı bir iletişim için vazgeçilmezdir. Bunun yanı sıra gıybet, iftira, kibir ve fitneden sakınma gibi uyarılar, iletişimde çatışma ve zarar doğurabilecek durumları engellemeyi amaçlamaktadır.

Kur'an'ın rehberliğinde şekillenen bu iletişim ahlâkı, insanlar arasında sevgi ve anlayış köprüleri kurmayı teşvik eder. Bu ilkeler sadece bireylerin arasındaki ilişkileri değil aynı zamanda toplumsal düzeni ve barışı koruyacak temel yapı taşlarını oluşturacaktır.

Netice olarak, Kur'ân'ı Kerîm'in iletişim ahlâkına dair sunduğu bu evrensel prensipler, çağlar üstü bir rehberlik sunar. Bu prensiplere uygun bir iletişim tarzı benimsemek, bireylerin hem dünyada huzurlu bir hayat sürmesini hem de ahirette Allah'ın rızasına nail olmasını sağlayacak yüce bir ahlâkî duruşu temsil eder.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimler Sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.
- Akseki, A. H. (2016). *Ahlak Dersleri*. DİB Yayınları.
- Âşıkkutlu, E. (2003). Leyyin. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 168-169). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bertrand, A. (2001). *Ahlâk Felsefesi*. Akçağ Yayınları.
- Bilgiz, M. (2013). *Kur'an'da İnsanlık Onuru*. Fecr Yayınları.
- Buladı, K. (2018). Kur'an'ın Sözlü İletişimde Öngördüğü Dil Üslubu. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 21-54.
- Cebeci, S. (2015). *Öğrenme ve Öğretmen Süreçlerinde Dini İletişim*. İz Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1998). *Yeniden İnsan İnsana*. Remzi Kitabevi.

- Cüceloğlu, Erdoğan, D., İ. (2016). *Öğretmen Olmak (Bir Cana Dokunmak)*. Final Kültür Sanat Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2017). *Kur'ân'ın Geliş Ortamında Ahlâk ve İnsan İlişkileri*. Kuramer.
- Denizer, N. (2019). İletişim Çağındaki İletişimsizlik Problemine İlahî Bir Çözüm Kur'ân'da İletişim İlkeleri ve Konuşma Adabı. 5. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi ASOS Yayınları*, 287-300.
- Doğan, E. (2024). *Kur'an-ı Kerim'de "Ey İnsanlar" Hitabı ile Başlayan Ayetlerin Din Eğitimi ve Dinî İletişim Açısından Tahlili* [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ezherî, M. b. A. (2001). *Mu'cemü Tezhîbü'l-Luğa*. Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî.
- Emsal, Şentürk, M., H. (2021). Kur'an ve Sünnette Empatik Yaklaşımın Yeri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 77-92.
- Eren, Ş. (2012). *Kur'ân Işığında Baştan Ayağa Beden Dili*. Selsebil Yayınları.
- Zebidî, M. b. M. (t.y.). *Tâcü'l-Arû's min Cevâhirü'l Kâmus*.
- Gümrükçüoğlu, S. (2011). *Kur'an'da İletişim Dili* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler*. Değerler Eğitim Merkezi (DEM).
- Izutsu, T. (t.y.). *Kur'ân'da Allah ve İnsan*.
- Izutsu, T. (t.y.). *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*. Pınar Yayınları.
- İbn Manzûr, M. b. M. (1988). *Lisânü'l-'Arab*. Dâru's-Sadr.
- İsfehânî, R. (2011). *el-Müfredât fi-Ğarîbi'l-Kur'ân*. Dâru's-Şâmiyye.
- Karaman vd., H. (2012). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. DİB Yayınları.
- Köylü, M. (2004). *Çağdaş İletişim Teknikleri Işığında Kur'ân Tebliği*. 197-218.
- Köylü, M. (2010). Dinî İletişim. *Türkiye Diyanet Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu*, 167-194.
- Kurt, M. (2016). *Üniversite Gençliğinin İletişim Ahlakı Açısından Sosyal Medyaya Bakışı* [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mevdudî, E. Â. (t.y.). *Tefhimü'l-Kur'ân*. İnsan Yayınları.
- Özer, R. (2024). *Sahabe Dönemi Tefsirin Temel Dinamikleri* [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özokudan, M. (2018). *Bakara Suresi Bağlamında Kur'an-ı Kerim'deki İletişim Esasları* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Râzî, F. M. b. Ö. (1999). *Mefâtîhu'l-Ğayb: Et-Tefsirü'l-Kebir*. Dâru'l- İhyai't-Türasi'l-Arabî.
- Sadan, H. (2023). Kur'an'da İç İletişim. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10. 2023.313.
- Sevinç, Gülsünler, S., M. E. (2021). Kur'an Mesajları Bağlamında "Aile İçi İletişim": Sistemik ve Niceliksel Bir İnceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*.
- Şevkânî, M. b. A. (t.y.). *Fethu'l-Kâdir*. Dâru'l-Kelami'l-Tayyib.
- Taberî, M. b. C. (2001). *Camiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*. Dâru'l-Hicr.
- Tan, Z. (2024). *Kur'an-i Kerim'de Helâk-Ahlak İlişkisi*. Ark Kitapları.
- Yaran, C. S. (2010). *Ahlak ve Etik*. Rağbet Yayınları.
- Yazır, E. M. H. (t.y.). *Hak Dini Kur'an Dili*. Huzur Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2016). *Etkili Öğretmenlik*. Değerler Eğitim Merkezi (DEM).
- Zemahşerî, M. b. Ö. b. M. (1987). *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmizi't-Tenzîl*. Dâru'l-Kitabi'l-Arabî.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Reşit ÖZER

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.
The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.
The author declares that he have no competing interests.